

Data & Fakta

1999

INFORMACE Z VÝZKUMU

Číslo 2

Jak se liší názory rodičů a dětí na současné společenské problémy I.

V rámci projektu Deset let transformace české a slovenské společnosti (GAČR 403/98/0170), bylo v květnu 1998 provedeno anketní šetření završující longitudinální výzkum na panelovém vzorku, který byl založen v roce 1989 (3000 žáků osmých tříd vybraných základních škol z Prahy, severočeského a jihočeského kraje a jejich rodičů). V průběhu let bylo na tomto panelu provedeno v roce 1992 opakované šetření rodičů, v roce 1993 šetření maturantů a v roce 1994 šetření dětí, které šly do učení. V roce 1998 byly dotazníky rozeslány na adresy rodin, které odpověděly na dotazník při šetření rodičů v roce 1992 (1900 adres). Po urgencích se celkem vrátilo 746 „dětských“ a 710 „rodičovských“ dotazníků. Přitom plně vyšetřených rodin (oba dotazníky) bylo 667.

V současné době probíhá zpracování výsledků především z poslední etapy longitudinálního šetření. Zároveň se připravuje celkové zhodnocení desetiletého výzkumného úsilí. Na výzkumu se kromě pracovníků Sociologického ústavu AV ČR výraznou měrou podílejí studenti magisterského cyklu sociologie FSV UK, kteří mj. připravili i tuto první informaci.

Složení vyšetřeného souboru

Pracujeme s podsouborem 667 dvojic rodič, dítě. Z nich 58 % stále žije spolu ve společné domácnosti, 42 % dětí má domácnost vlastní. Mezi rodiči je 32,4 % otců a 67,5 % matek, jejich průměrný věk je 50 let. Zastoupení mužů a žen odpovídá složení vyšetřených rodičů v roce 1992.

Dotazované děti dosáhly v této zatím poslední etapě výzkumu věku 23 až 24 let. Jsou na počátku své profesní kariéry a životní dráhy. Buď již několik let pracují, nebo právě končí studia. Chlapci jsou zastoupeni 46 %, dívky 54 %. Z nich se 14 % vyučilo, 47 % vystudovalo střední školu (a dále nepokračovalo ve studiu) a 39 % studuje na vysoké škole, případně ji již ukončilo. Náš soubor dotázaných dětí je v tomto ohledu odlišný od vzdělanostní struktury dané věkové skupiny (téměř o polovinu vyšší zastoupení vysokoškoláků na úkor vyučených). Tento posun je způsoben především technikou dotazování (poštovní anketa rozesílaná na adresu rodičů). Je možno předpokládat, že větší část vyučených již s rodiči nebydlí, takže předání dotazníků mohlo být složité. Také je obecně známo, že lidé s vyšším vzděláním se takovýchto výzkumů účastní častěji.

Srovnání režimu před a po roce 1989

Tři čtvrtiny dětí (75 %) současný režim považuje za lepší, zatímco u rodičů je to jen polovina (56 %). Poslední údaj odpovídá zjištění z řady výzkumů veřejného mínění z posledních let. Je pravděpodobné, že nízký podíl lidí, kteří jsou spokojeni se současným režimem, souvisí s určitým rozčarováním z průběhu a výsledků transformace, ale zdaleka neznamená, že by si lidé přáli návrat starých časů. Ani názor téměř třetiny rodičů, že současný režim je horší než předchozí komunistický (29 %), neznamená, že všichni tito lidé by chtěli jeho návrat, jenom pětina z nich by volila KSČM. Mezi dětmi je ale také 13 % těch, které považují minulý režim za lepší (KSČM by volilo jen 1,4 % dotázaných dětí). Zbytek dotázaných považuje oba režimy za stejné. Zjištěné názorové spektrum rodičů mj. potvrzuje, že náš značně nestandardní výběrový soubor se názorově neodlišuje od průměru české populace.

Mladá generace hodnotí režim po listopadu 1989 příznivěji než generace jejich rodičů. Ti mají s minulým režimem mnohem delší životní zkušenost, neboť většinu života prožili právě v něm. Tato zkušenost nemusí být v řadě ohledů jen negativní. Oproti tomu jejich děti stály ve stejném okamžiku jak na prahu

nového režimu, tak na prahu svého dospělého života, a mohou tak považovat nový režim za svůj.

Tabulka 1. Srovnání minulého a současného režimu
Odpověď na otázku *Současný režim je oproti minulému: (v %)*

	děti	rodiče
mnohem lepší	49,0	28,4
trochu lepší	26,3	28,0
asi stejný	11,3	14,1
trochu horší	7,3	15,1
mnohem horší	6,1	14,4

Ve 285 rodinách, tj. 42,7 % se názor rodičů a dětí na srovnání režimů shoduje. Z nich 79 % považuje současný režim za lepší, 7 % za stejný a 14 % za horší. Pokud se rodič a dítě v hodnocení režimu neshodují, pak je to v 89 % případů rodin rodič, kdo hodnotí současný režim hůře. Na shodu názorů na režimy nemá vliv, zda dítě a rodič žijí ve společné domácnosti.

Spokojenost s vývojem společnosti před a po roce 1996

Respondenti retrospektivně hodnotili vedle sebe období do roku 1996 a po něm (tabulka 2). Potvrdilo

se, že jak rodiče, tak děti byli s obdobím do roku 1996 spokojenější než s obdobím následujícím. Rodiče jsou s vývojem ve všech oblastech za obě dvě období nespokojenější. Největší rozdíl ve spokojenosti mezi rodiči a dětmi je hodnocení české ekonomiky a vnitřní politiky.

U obou generací se v hodnocení po roce 1996 výrazně „propadla“ vnitřní politika: u rodičů ze čtvrtého na šesté (rozdíl průměrů 0,59), u dětí ze čtvrtého na sedmé místo (rozdíl je však dvojnásobný 1,18). Podstatná je různá míra spokojenosti obou generací s naší ekonomikou. U dětí je na 5. místě pro situaci před rokem 1996 a klesá na 6. místo (rozdíl průměrů 0,51), zatímco u rodičů je již pro období do roku 1996 na posledním sedmém místě. Průměrná spokojenost rodičů s ekonomikou za poslední období se ale také snížila a začíná převažovat odpověď „velmi nespokojen“.

Na druhé straně jsou obě generace spokojeny jak za první, tak za druhé období se zahraniční politikou a kulturním vývojem.

V jednotlivých dotázaných rodinách to pak vypadá tak, že přibližně v jedné polovině z nich hodnotí rodič a dítě oblasti stejně.

Tabulka 2. Spokojenost s různými oblastmi života společnosti (průměr ze čtyřbodové škály 1-velmi spokojen, ..., 4- velmi nespokojen a pořadí oblastí podle tohoto průměru)

	Děti				Rodiče			
	Do roku 1996		Po roce 1996		Do roku 1996		Po roce 1996	
	pořadí	průměr	pořadí	průměr	pořadí	průměr	pořadí	průměr
Kulturní vývoj	1.	2,20	1.	2,21	2.	2,38	1.	2,47
Zahraniční politika	2.	2,23	2.	2,29	1.	2,32	2.	2,51
Celková situace	3.	2,35	3.	2,82	3.	2,50	3.	3,05
Vnitřní politika	4.	2,52	7.	3,70	4.	2,69	6.	3,28
Ekonomika	5.	2,60	6.	3,11	7.	2,86	7.	3,41
Životní jistoty	6.	2,61	4.	2,94	5.	2,73	4.	3,15
Sociální jistoty	7.	2,70	5.	3,03	6.	2,80	5.	3,22

Hodnocení působení (Klausovy) vlády

Abychom zjistili, co dotázaní očekávali od vlády v období po roce 1992 (po vzniku samostatné České republiky), vložili jsme do dotazníku 13 možných cílů či záměrů v různých oblastech (graf 1). Většina obou dotázaných generací považovala všechny předložené cíle pro vládu za správné, až na jeden. Tím bylo navrácení církevního majetku (63 % rodičů a 57 % dětí je proti). Mezi cíle, které schvaluje méně než 70 % dotázaných, patří vytvoření soukromého bankovního sektoru. Zde se mohla při hodnocení projevit zkušenost (byť jen mediálně zprostředkovaná) s krachem mnohých soukromých bank v uplynulém období. Dále ne u všech panuje souhlas s privatizací velkých podniků a s deregulací nájemného a energií. U privatizace by nesouhlas respondentů mohlo vyvolat nejspíše určité zklamání z výsledného efektu či nenaplnění očekávání, u deregulací cen se nepo-

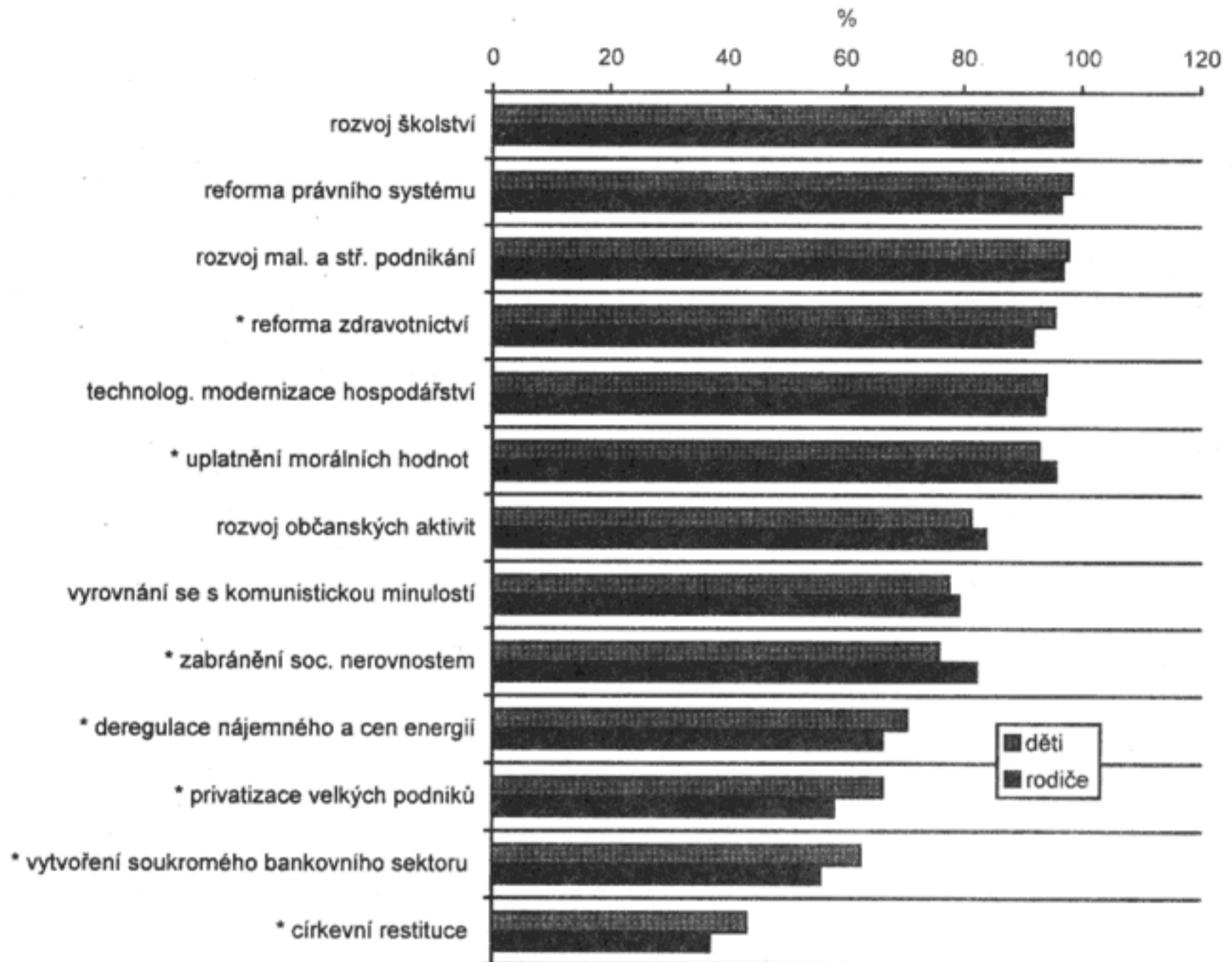
chybně jedná o citlivý a nepopulární krok vlády. Naproti tomu se v podstatě obě generace bez rozdílu identifikují s nutným rozvojem školství a s cíli spojenými se systémovou změnou, jako je reforma právního systému a rozvoj malého a středního podnikání. V pořadí cílů (na základě míry souhlasu) se obě generace významně neliší.

Generace mladých se identifikuje s cíli vlády silněji než jejich rodiče (děti silněji souhlasí u pěti cílů, rodiče jen u dvou). Navíc cíle, které rodiče před vládou kladou, resp. se kterými se identifikují významně silněji než jejich děti, nepředstavují dynamické změny společnosti. Naopak jde spíše o posílení jejich sociálních jistot či konzervativní přístup ke společenským reformám („zabránění vzniku sociálních nerovností“ a „uplatnění morálních hodnot ve společnosti“). Naproti tomu se rodiče oproti dětem méně identifikují s radikálnějšími cíli, které mohou předsta-

vovat spíše ohrožení jejich sociálních pozic. Jde o privatizaci velkých podniků (zde je vůbec největší rozdíl mezi dětmi a rodiči a to 8,2 %), dále vytvoření soukromého bankovního sektoru, církevní restituce, deregulace cen energií a nájemného a reforma zdravotnictví (řazeno dle velikosti rozdílu). Potvrzuje

se tak rezervovanější přístup generace rodičů v hodnocení i spokojenosti s vývojem společenské transformace po roce 1993 na jedné straně, i určitá konzervativnost střední generace vzhledem ke změnám obecně. Pořadí cílů dle míry souhlasu ukazuje graf 1.

Graf 1. Souhlas s cíli vládní politiky v letech 1993 až 1997 (v %)

Prvních pět cílů představuje jakýsi společenský konsensus, který podporují v podstatě všichni a může je tedy prosazovat jakákoli vláda, naopak poslední čtyři jsou spíše konfliktní, se kterými ne všichni souhlasí. S tím, jak klesá obecná míra souhlasu s možnými cíli vládní politiky, zvětšuje se rozdíl v míře souhlasu mezi generacemi rodičů a dětí.

Do dotazníku byla také zařazena otázka, do jaké míry vláda jednotlivé cíle skutečně prosadila. Rodiče a děti se v pořadí prosazení jednotlivých reformních kroků v podstatě neliší (nejvíce o dvě místa). Výrazný je však rozdíl v hodnocení míry jejich splnění. Děti celkově hodnotí vládu jako úspěšnější než jejich rodiče. Podle obou generací se vládě nejvíce podařilo prosadit v těchto oblastech: deregulace cen energií a nájemného, rozvoj podnikání, privatizace, církevní restituce a rozvoj soukromého bankovního

sektoru. Jako neúspěšnou hodnotí vládu naopak v uplatnění morálních hodnot, reformě zdravotnictví a právního systému a rozvoji školství. Pořadí úspěšnosti vlády je tak ovšem v protikladu s tím, jak se respondenti identifikovali s jejími cíli. Obě dotázané generace tak považují vládu za úspěšnou právě v těch oblastech, ve kterých neexistuje tak výrazná shoda v tom, že by si ji vláda měla klást za cíl. Celkově platí, že generace dětí se identifikuje silněji s jednotlivými reformními kroky a zároveň příznivěji hodnotí jejich plnění.

Problémy současnosti

Dotázaným bylo předloženo sedm aktuálních problémů společnosti s tím, aby určili pořadí naléhavosti jejich řešení.

Tabulka 3. Pořadí problémů společnosti podle stupně jejich naléhavosti

Děti		průměr	Rodiče		průměr
1.	Dostupnost bydlení	3,07	1.	Bezpečnost občanů	2,70
2.	Bezpečnost občanů	3,14	2.	Hospodářská kriminalita	2,79
3.	Hospodářská kriminalita	3,24	3.	Nezaměstnanost	3,35
4.	Nezaměstnanost	3,82	4.	Dostupnost bydlení	3,58
5.	Kvalita životního prostředí	4,16	5.	Kvalita životního prostředí	4,51
6.	Rasová nesnášenlivost	5,14	6.	Drogy	5,30
7.	Drogy	5,39	7.	Rasová nesnášenlivost	5,73

Lze říci, že rodiče a děti se v pořadí naléhavosti v podstatě neodlišují. Jedinou výraznou výjimkou je dostupnost bydlení na prvním místě u dětí. Z informace o složení vyšetřeného souboru víme, že značná část z nich žije stále ještě u rodičů, a že tedy možnost vlastního bydlení je pro ně skutečně aktuální. I když se tento problém nepochybně dotýká i rodičovské generace, u ní převážily obecné problémy, zatímco děti upřednostňují svůj soukromý zájem.

Celkově platí, že obě generace považují za důležitější řešení problémů, které by je mohly přímo ohrožovat, jako je bezpečnost občanů, hospodářská kriminalita, naopak jako poslední by řešily problém

drog a rasové nesnášenlivosti, tedy problémy týkající se spíše minorit ve společnosti. (Dotázané děti nejsou tolik vystaveny šíření drog vzhledem k jejich pokročilejšímu věku narozdíl od generace teenagerů.)

Struktura řešení naléhavosti problémů u rodičů spíše odráží společenský konsensus – tedy to, co by se teď obecně mělo řešit, naproti tomu u dětí je to spíše akcentace problému, který se bezprostředně dotýká pouze jich.

(Pokračování v příštím čísle)

Jiří Šafr, Marek Pomahač

V případě zájmu o detailnější informace o tomto výzkumu či o jeho další výsledky se obraťte na níže uvedeného pracovníka Sociologického ústavu:

Milan Tuček, CSc.

(tel. (02) 24 22 09 79, I. 235, fax (02) 24 22 02 78, e-mail tucek@soc.cas.cz),

nebo na autory:

Jiří Šafr, Marek Pomahač

(e-mail j_safr@hotmail.com, pomahac@mbox.fsv.cuni.cz)